

Materiały magnetycznie miękkie niemetaliczne

Magnetodielektryki

- z proszków ferromagnetyków metalicznych i materiału elektroizolacyjnego
- czyste Fe, stopy Fe-Ni, Fe karbonylkowe, stop Fe-Si-Al
- najczęściej żywica termoutwardzalna

Wytwarzanie magnetodielektryków:

- utlenianie powierzchniowe lub powlekanie lakierem ziarenek sproszkowanego ferromagnetyka
- mieszanie proszku z żywicą
- formowanie przez prasowanie elementów rdzeni
- utwardzanie

duża rezystywność, mała stratność i przenikalność magnetyczna,

zastosowanie na rdzenie cewek pracujących w obwodach wielkiej częstotliwości (od 20 kHz do 10 MHz)

Ferryty magnetycznie miękkie

- materiały o własnościach ferrimagnetyków
- mieszanina co najmniej dwóch różnych tlenków
- zawsze jednym z nich jest Fe_2O_3 zwany ferrytem
- własności właściwe dla ceramiki
- twarde, kruche, $\rho = 10^2 \dots 10^6 \Omega\text{m}$

Podział:

- ferryty proste
- ferryty złożone

ferryty proste:

- Fe_2O_3 + tlenek jednego metalu dwuwartościowego
- Mg, Mn, Fe, Co, Ni, Cu, Zn, Cd

Przykładowe ferryty proste:

ferryty złożone:

- mieszaniny dwóch lub więcej ferrytów prostych
- najczęściej stosowane ferryty niklowo-cynkowe:

i, j, k - określają ilościowe proporcje składników

własności ferrytów magnetycznie miękkich:

- $B_n = 0,2 \dots 0,6 \text{ T}$
- $\mu_{rm} = 6000$
- $H_c \cong 1 \text{ A} \cdot \text{m}^{-1}$

zastosowanie ferrytów magnetycznie miękkich

na rdzenie:

- małych transformatorów,
- dławików,
- filtrów wielkiej częstotliwości,
- przełączników elektronicznych.

Materiały magnetycznie twarde

powinny charakteryzować się możliwie dużymi wartościami:

- pozostałości magnetycznej B_r
- natężenia powściągającego H_c
- iloczynu $(B \cdot H)_{\max}$
- współczynnika kształtu krzywej odmagnesowania k_o

ponadto powinny charakteryzować się:

- stabilnością wymienionych wyżej własności w czasie
- łatwością obróbki mechanicznej i cieplnej
- niską ceną

materiały magnetycznie twarde:

- wytwarza się z nich magnesy trwałe
- namagnesowane zachowują trwale ten stan
- nie tworzą same zamkniętych obwodów magnetycznych
- na końcach magnesu bieguny N i S
- szeregowo szczeliny powietrzne między biegunami
- indukcja magnetyczna takiego układu mniejsza od B_r
- punkt pracy powinien być możliwie bliski P_{opt}
- zastosowanie m.in. w:
  - silnikach elektrycznych i prądnicach
  - urządzeniach mikrofalowych
  - przyrządach pomiarowych
  - urządzeniach telekomunikacyjnych

Materiały magnetycznie twarde metaliczne

Stopy żelaza

stal węglowa zahartowana

- 1 % węgla
- tania, o mało stabilnych własnościach magnetycznych
- $H_c = 4,8 \text{ kA} \cdot \text{m}^{-1}$
- $B_r = 0,86 \text{ T}$
- $(B \cdot H)_{\max} = 2 \text{ kJ} \cdot \text{m}^{-3}$

Zastosowanie:

- na magnesy trwałe o małych wymaganiach
- szczególnie na magnesy o dużych wymiarach
- na magnesy małych maszyn synchronicznych

stal wolframowa

- o zawartości kilka procent wolframu
- lepsze (o 10...20 %) własności magnetyczne
- znacznie droższa
- stabilność własności jest znacznie lepsza niż stali węglowej

Zastosowanie:

- maszyny elektryczne
- induktory
- przyrządy indukcyjne

stopy żelaza z aluminium, nikiem i kobaltem

- znacznie lepsze ze względu na cenę, własności magnetyczne i ich stabilność

Własności jednego z najlepszych stopów Fe-Al-Ni-Co:

- $H_c = 62 \text{ kA} \cdot \text{m}^{-1}$
- $B_r = 1,4 \text{ T}$,
- $(B \cdot H)_{\text{max}} = 64 \text{ kJ} \cdot \text{m}^{-3}$
- twarde i kruche

Zastosowanie na magnesy trwałe w:

- przyrządach pomiarowych
- przekładnikach
- maszynach elektrycznych
- głośnikach

Materiały magnetycznie twarde niemetaliczne

Ferryty magnetycznie twarde

- materiały tlenkowe
- nieporównywalnie większe wartości H_c
- najczęściej stosowany *ferryt barowy* $\text{BaO} \cdot 6\text{Fe}_2\text{O}_3$
- dobre, stabilne własności magnetyczne:
  - $H_c = 160 \text{ kA} \cdot \text{m}^{-1}$
  - $B_r = 0,4 \text{ T}$
  - $(B \cdot H)_{\text{max}} = 30 \text{ kJ} \cdot \text{m}^{-3}$
  - $\rho \cong 10^7 \Omega\text{m}$
  - gęstość $4,2 \dots 5 \text{ g} \cdot \text{cm}^{-3}$

Zastosowanie na magnesy trwałe w:

- głośnikach
- mikrosilnikach
- sprzęgłach magnetycznych
- w technice impulsowej
- w technice wielkiej częstotliwości

Dobre własności magnetyczne uzyskuje się przez:

- wytwarzanie magnesów ferrytowych anizotropowych przez prasowanie bardzo drobno zmielonych tlenków w polu magnetycznym i spiekanie

MATERIAŁY PÓŁPRZEWODNIKOWE

Materiały półprzewodzące

- rezystywność ρ : od $10 \mu\Omega\text{m}$ do $10 \text{M}\Omega\text{m}$
- ρ zależy od temperatury, natężenia pola elektrycznego, intensywności promieniowania i zanieczyszczeń
- materiały półprzewodnikowe:
  - szerokość pasma zabronionego nie przekracza 5eV
  - dla krzemu: $1,1 \text{eV}$, dla germanu: $0,7 \text{eV}$
- podział półprzewodników:
  - elementarne - z atomów jednego pierwiastka (Si lub Ge)
  - złożone - z atomów dwóch, trzech różnych pierwiastków lub ich tlenków

Wycinek układu okresowego pierwiastków

g r u p y

		II	III	IV	V	VI
o k r e s y	2	Be	B	C		
	3	Mg	Al	Si	P	S
	4	Zn	Ga	Ge	As	Se
	5	Cd	In	Sn	Sb	Te
	6	Hg	Tl	Pb	Bi	Po

Półprzewodniki elementarne i złożone

IV	IV - IV	III - V	II - VI
Si	SiC	AlP	ZnS
Ge		AlAs	ZnSe
		AlSb	ZnTe
		GaP	CdS
		GaAs	CdSe
		GaSb	CdTe
		InP	
		InAs	
		InSb	

półprzewodniki elementarne

- do wytwarzania elementów indywidualnych (diod, tranzystorów) lub zintegrowanych, tzw. układów scalonych

półprzewodniki złożone

- do wytwarzania:
  - przyrządów absorbujących światło lub ciepło (InSb, CdSe, PbTe, ZnSb)
  - przyrządów emitujących światło (GaAs, GaAsP, ZnS)
  - termistorów (BaTiO_3 , MgAl_2O_4)
  - warystorów (SiC)
  - hallotronów (InAs)

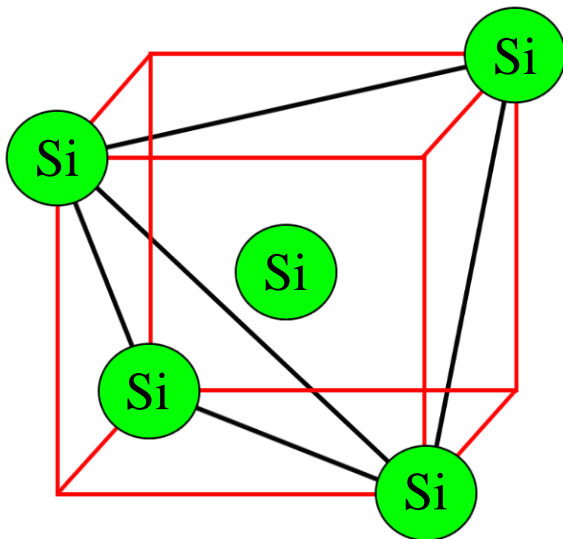
Własności materiałów półprzewodnikowych

Półprzewodnik	Szerokość pasma zabronionego [eV] T = 300 K	Ruchliwość [cm²/Vs]	Przenikalność elektryczna względna ϵ_r	Przewodność cieplna [WmK⁻¹]
Krzem Si	1,12	1500	11,7	1,45
German Ge	0,66	3900	16,0	0,55
Arsenek galu GaAs	1,43	8600	13,1	0,44
Antymonek galu GaSb	0,67	4000	15,0	0,33
Arsenek indu InAs	0,33	33000	-	0,27
Fosforek indu InP	1,29	6000	1,1	0,68
Antymonek indu InSb	0,16	70000	-	0,17

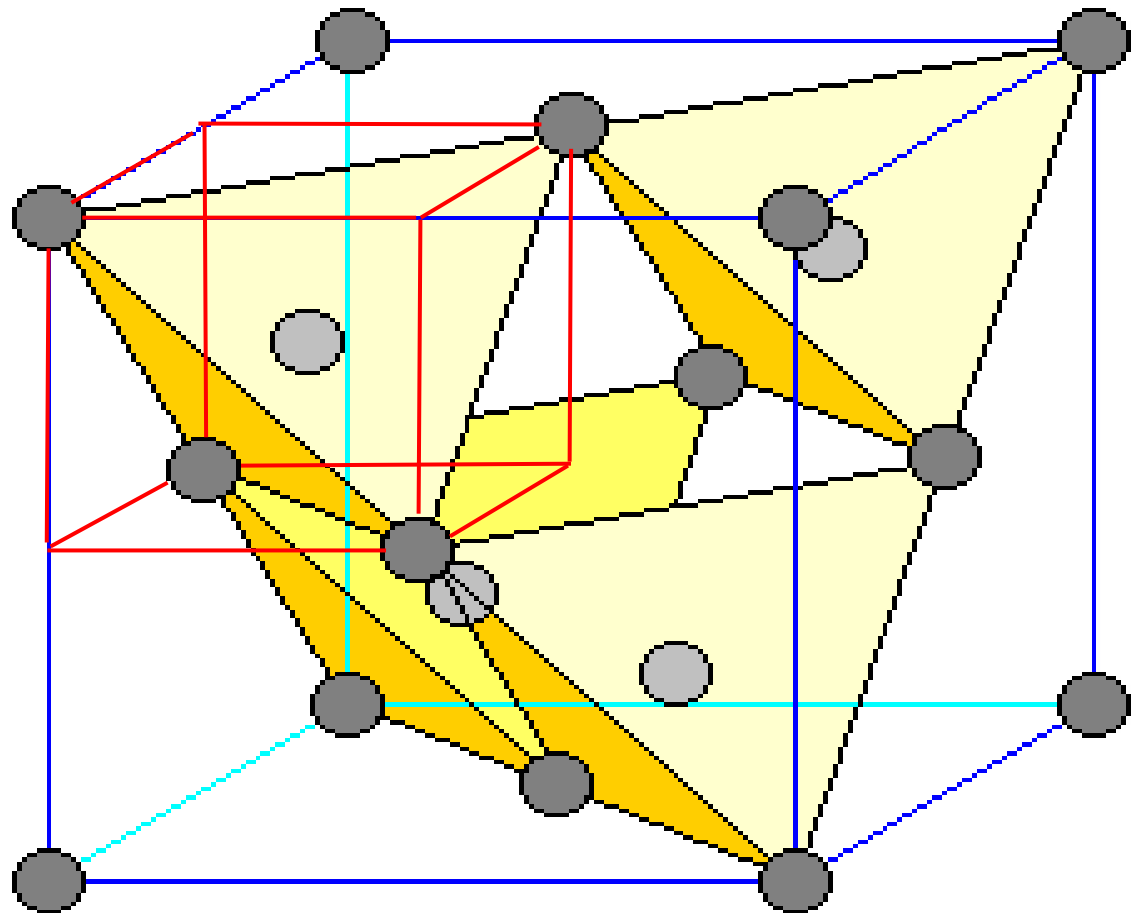
$$\frac{\text{cm}}{\text{s}} : \frac{\text{V}}{\text{cm}}$$

Budowa półprzewodników elementarnych:

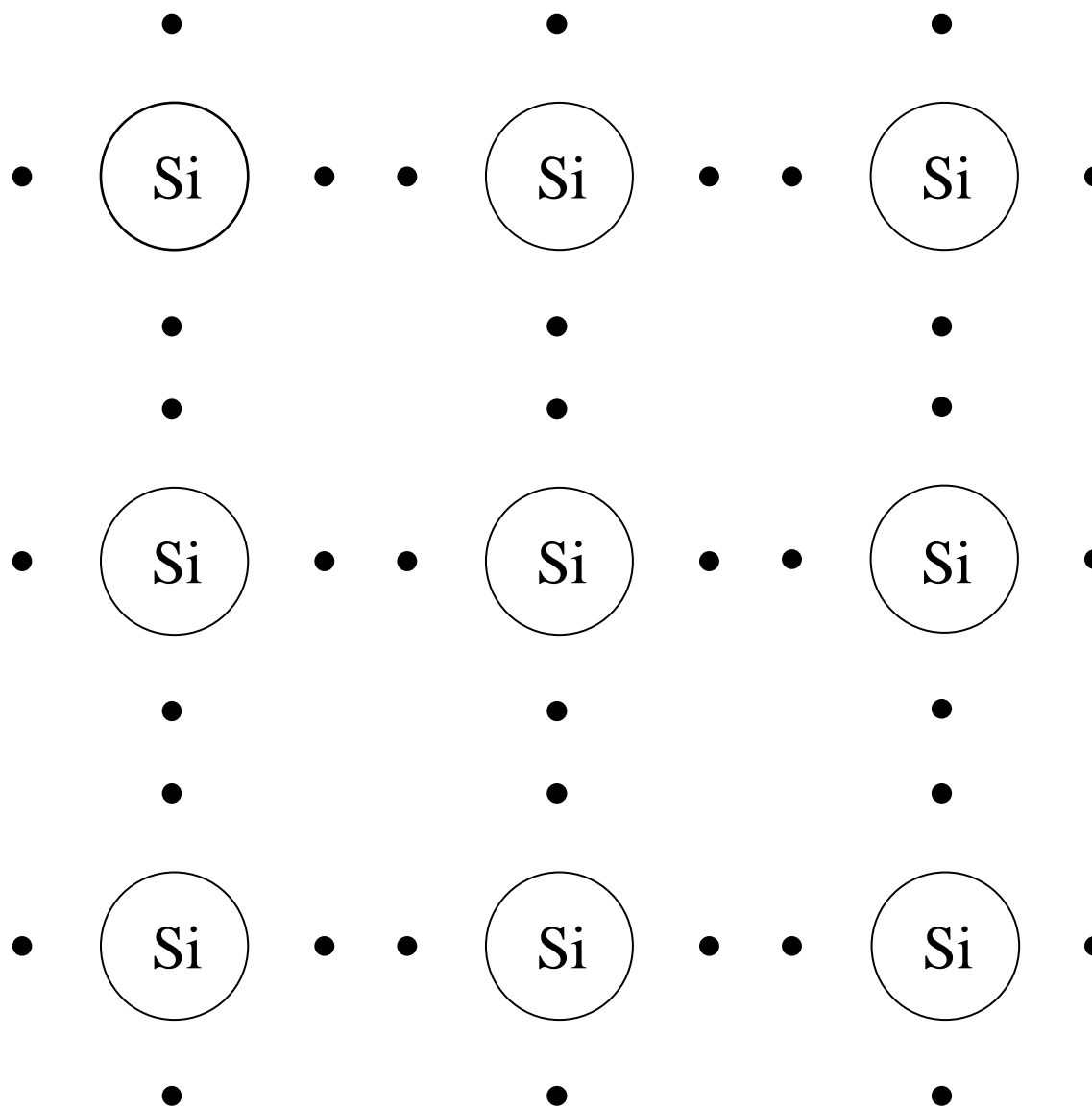
- najczęściej z krzemu, regularna budowa
- IV grupa układu okresowego (C, **Si**, Ge, Sn)
- podstawowy rodzaj wiązań - wiązanie kowalencyjne
- struktura diamentu A4

Układ przestrzenny wybranego atomu centralnego i czterech najbliższych atomów sąsiednich w sieci krystalicznej Si

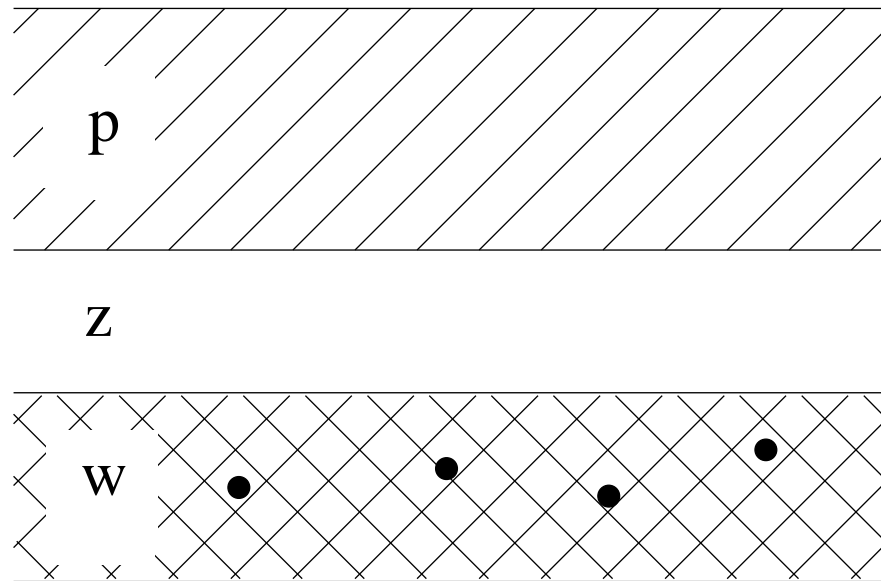

Komórka elementarna struktury krystalicznej diamentu

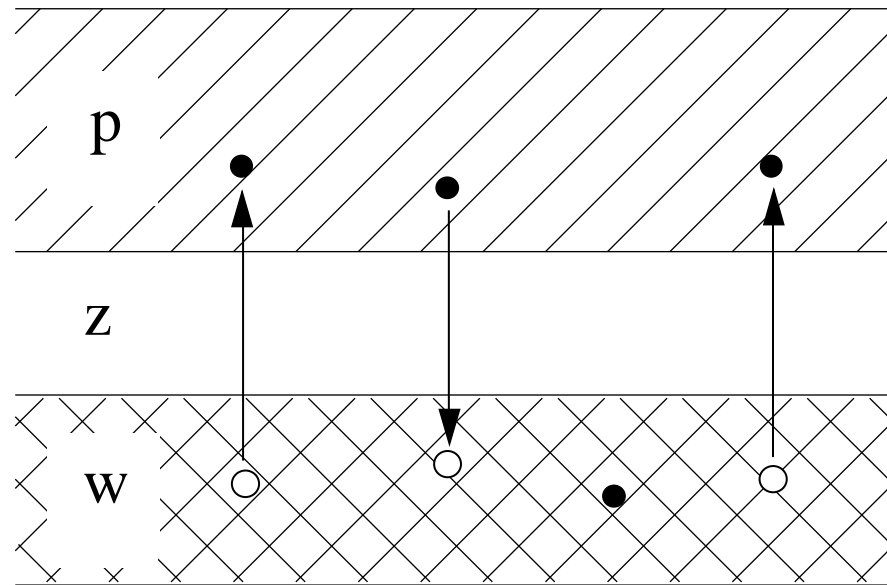
Obraz płaski wiązań kowalencyjnych w kryształe krzemu

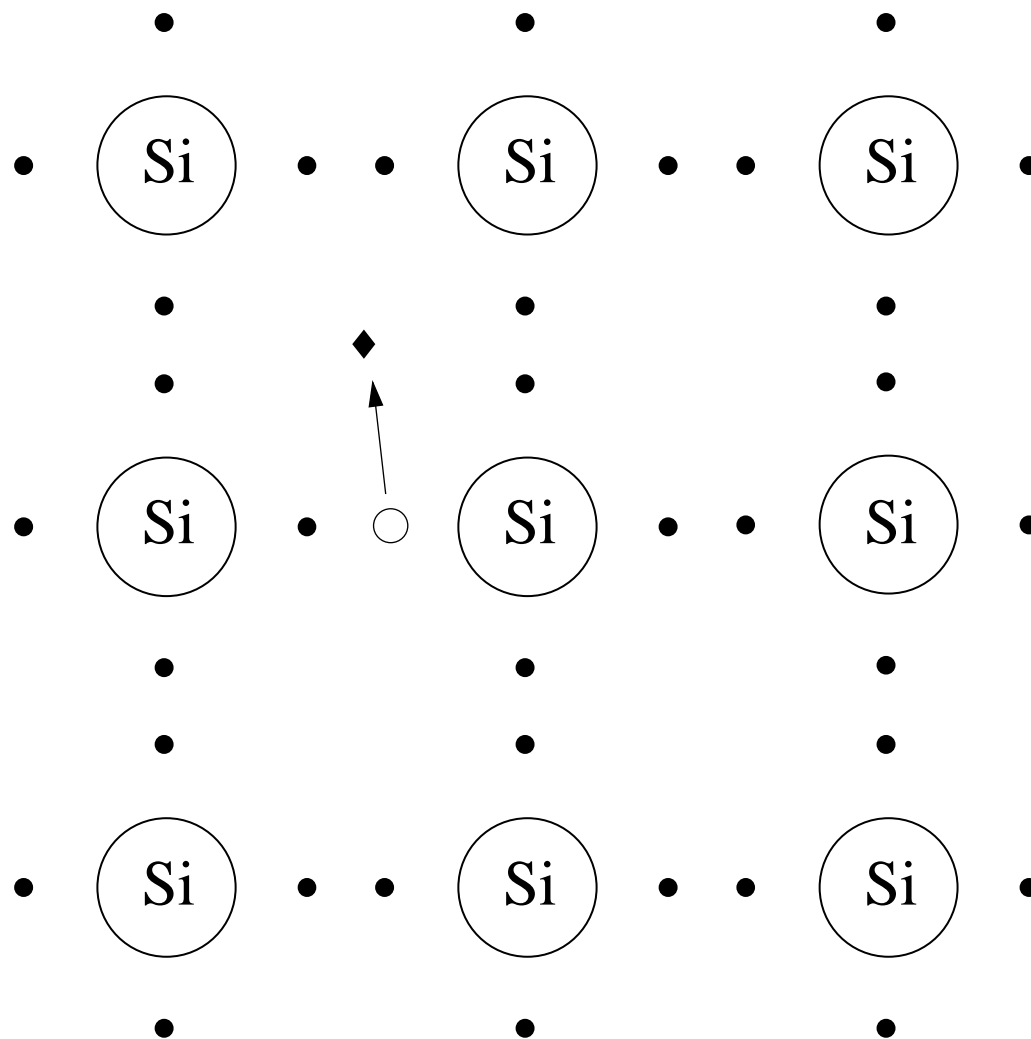

Model pasmowy półprzewodnika w stanie niewzbudzonym;
 w, z, p - pasma: walencyjne, zabronione i przewodnictwa;
 • – przykładowe elektrony

- około 10^{23} atomów w 1 cm^3 półprzewodnika
- około 10^{13} swobodnych elektronów wyrwanych z wiązań ($\sim 20 \text{ }^\circ\text{C}$)
- zerwanie wiązania przy jednym atomie na 10^{10} atomów
- powstawanie i rekombinacja par elektron-dziura
- w stanie wzbudzenia - przejście elektronów swobodnych do pasma przewodnictwa, w paśmie walencyjnym pozostaje dodatnia dziura

Model pasmowy półprzewodnika w stanie wzbudzonym;
 w, z, p – pasma: walencyjne, zabronione i przewodnictwa;
 ● – przykładowe elektrony, ○ – przykładowe dziury

Obraz płaski wiązań kowalencyjnych w kryształe krzemu w stanie wzbudzonym; • – elektron walencyjny związany, ◆ – elektron walencyjny swobodny, ○ – dziura

Przewodnictwo półprzewodników samoistnych

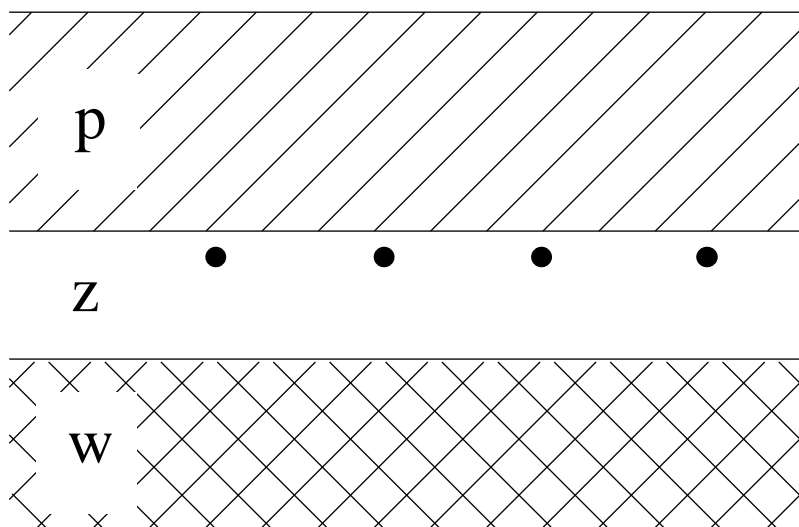
- półprzewodniki samoistne - chemicznie czyste
- pole elektryczne w półprzewodniku powoduje:
  - przepływ elektronów w paśmie przewodnictwa w kierunku potencjału wyższego (prąd elektronowy)
  - przepływ dziur w paśmie walencyjnym w kierunku potencjału niższego (prąd dziurowy)
- ruch dziur jest ruchem umownym wywołanym przechodzeniem do nich elektronów z sąsiednich wiązań kowalencyjnych
- intensywność tych zjawisk jest niewielka - półprzewodniki samoistne mają ograniczone zastosowanie

Przewodnictwo półprzewodników domieszkowych

- półprzewodniki domieszkowe - stosowane powszechnie do wytwarzania elementów i przyrządów półprzewodnikowych
- domieszkowanie - dla zwiększenia liczby swobodnych elektronów albo dziur

domieszka donorowa:

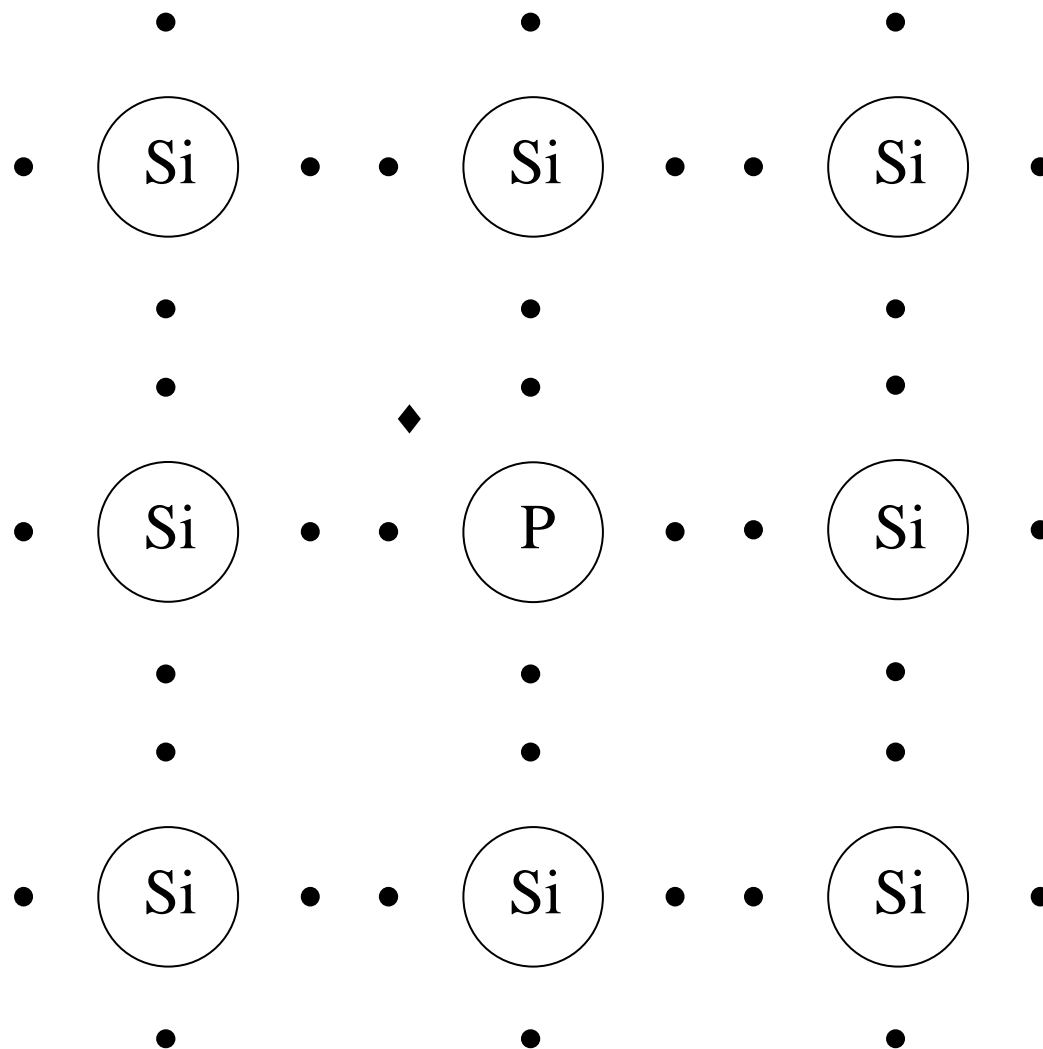
- pierwiastek o 5 elektronach walencyjnych (P, As, Sb, Bi)
- otrzymuje się półprzewodnik typu n
- atomy domieszki zastępują atomy macierzyste zwykle w 1 na 10^6 węzłów sieci krystalograficznej
- wiążą się z sąsiednimi atomami czterema elektronami walencyjnymi
- poziom energetyczny piątego elektronu - pod pasmem przewodnictwa pierwiastka podstawowego

Model pasmowy półprzewodnika w stanie niewzbudzonym domieszkowanego donorowo; w, z, p - pasma odpowiednio: walencyjne, zabronione i przewodnictwa;

- – elektrony donora

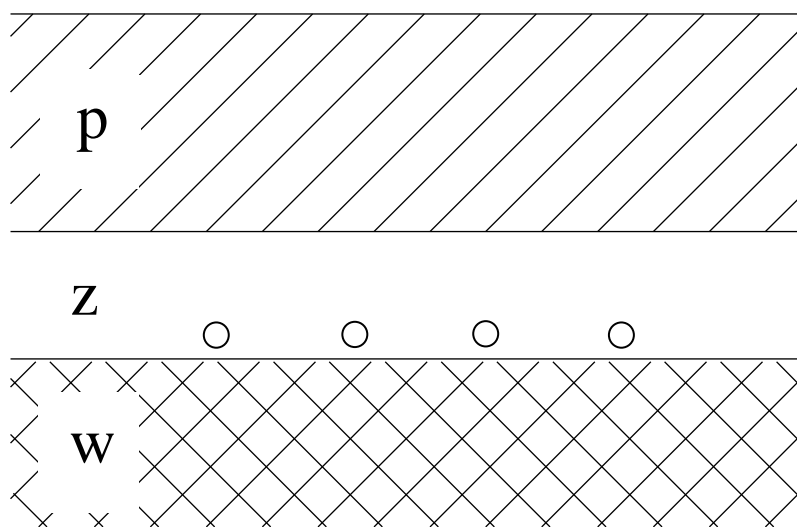
- przeniesienie do pasma przewodnictwa wolnego elektronu wymaga energii nie większej niż 0,05 eV

Obraz płaski wiązań kowalencyjnych w kryształie krzemu domieszkowanym donorowo; • – elektron walencyjny związany, ◆ – elektron walencyjny swobodny

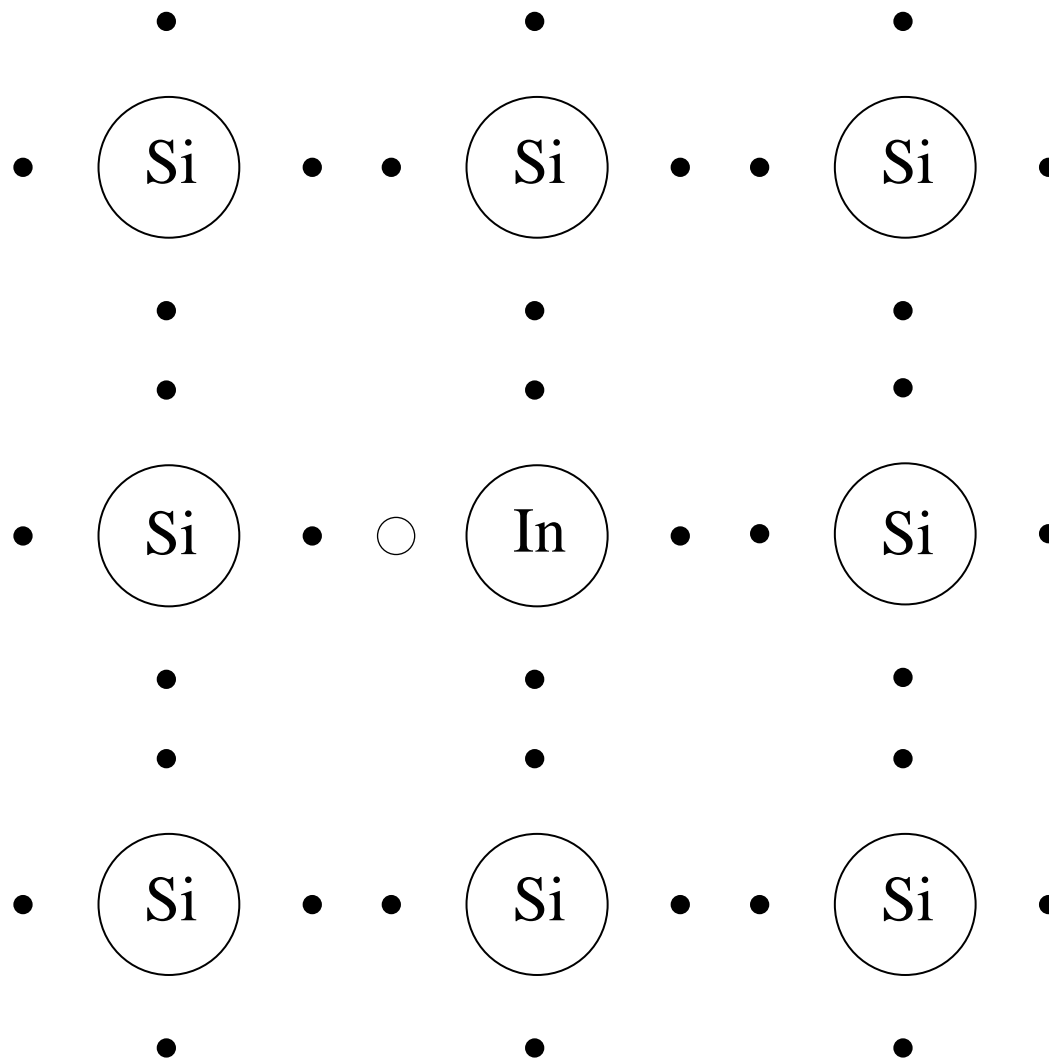
domieszka akceptorowa:

- pierwiastek o 3 elektronach walencyjnych (B, Al, Ga, In)
- otrzymuje się półprzewodnik typu *p*
- atomy domieszki zastępują atomy macierzyste zwykle w 1 na 10^6 węzłów sieci krystalograficznej
- wiążą się z sąsiednimi atomami trzema elektronami walencyjnymi
- brakuje elektronu do uwspólnienia z jednym z sąsiednich atomów
- poziom energetyczny dziur - nad pasmem walencyjnym pierwiastka podstawowego

Model pasmowy półprzewodnika w stanie nie wzbudzonym domieszkowanego akceptorowo; w, z, p - pasma odpowiednio: walencyjne, zabronione i przewodnictwa; $\circ$ – dziury akceptora

- przeniesienie do pasma walencyjnego dziury wymaga energii w granicach od 0,01 do 0,16 eV

Obraz płaski wiązań kowalencyjnych w kryształe krzemu domieszkowanym akceptorowo; • – elektron walencyjny związany, ○ – dziura

przewodnictwo elektronowe i dziurowe

- liczba elektronów swobodnych z domieszki jest rzędu 10^{17} na cm^3
- liczba elektronów i dziur z półprzewodnika samoistnego jest rzędu 10^{13} na cm^3
- większościami nośnikami ładunku elektrycznego w półprzewodnikach typu *n* są elektrony
- półprzewodniki typu *n* charakteryzują się elektronowym charakterem przewodnictwa elektrycznego
- większościami nośnikami ładunku elektrycznego w półprzewodnikach typu *p* są dziury
- półprzewodniki typu *p* charakteryzują się dziurowym charakterem przewodnictwa elektrycznego